

Rapport

Den usynlige teksten

Om teksting på norsk fjernsyn

Espen Seip Blystad og Arnt Maasø

IMK-tjenester, institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo, Mars 2004

Forord

IMK tjenester er en enhet ved institutt for medier og kommunikasjon, UiO, som formidler tjenester til eksterne oppdragsgivere i form av kurs, foredrag, utredninger, evalueringer og andre forskningsoppdrag. IMK tjenester bistår også instituttets ansatte til å finne finansiell støtte til egeninitierte forskningsprosjekter. Mer informasjon IMK tjenester, samt om kurstilbud og tidligere utførte oppdrag ligger på våre nettsider www.media.uio.no/tjenester.

Initiativtaker til denne rapporten er Navio, Norsk audiovisuell oversetterforening, som tok kontakt med IMK tjenester. Hensikten med undersøkelsen er å kartlegge TV-tekstingen i Norge med en undersøkelse av eksisterende statistikk over det norske medieforbruket. Espen Seip Blystad har drevet research, behandlet datamaterialet, og skrevet denne rapporten. Arnt Maasø har vært prosjektleder.

Innhold

Sammendrag.....	4
Den usynlige teksten.....	5
De to linjene nederst på TV skjermen	7
Forholdet til dubbing.....	7
Hvordan tekstes det?.....	8
Lesetempo.....	10
Forskningen på området.....	11
TV-tekstingen i Norge	13
Praksis for TV-teksting.....	14
NRK.....	14
TV 2.....	15
TV3.....	16
TVNorge.....	17
Oppsummering	17
Metodisk drøfting.....	19
Norskandel som mål.....	19
Andel seere	20
Teksteksponering.....	21
Reliabilitet og validitet.....	22
Analyse: Mediebruk og TV-teksting.....	25
På hvilke TV-kanaler kan vi lese mest tekst?.....	25
Tid foran fjernsynet og antall tekstsider.....	26
Mer tekst fra fjernsyn enn fra bøker	29
Alder, kjønn, mediebruk og leseferdigheter.....	30
Alder og kjønn.....	30
Oppsummering	34
Konklusjon og oppsummering.....	36
Seeren som leser.....	36
Kvantitet og kvalitet	36
Litteratur og referanser.....	39

Sammendrag

Den usynlige teksten er en undersøkelse av TV-teksting på de mest sette kanalene i Norge. Gjennom den hittil første, brede kvantitative undersøkelse av fenomenet i det norske TV-universet, fokuserer rapporten på den daglige *eksponeringen* for teksting, dvs. hvor mye tekst en seer kan lese på skjermen en vanlig TV-dag. Studien viser at eksponeringen for teksting på TV tilsvarer omlag 17-18 romaner i løpet av et år, dersom en faktisk leser alt som vises på skjermen mens en ser på TV. Det har ligget utenfor rammene av undersøkelsen å gjøre en egen studie av hvor mye en *faktisk leser* av den teksten en eksponeres for. Om en imidlertid antar at en seer kun leser halvparten av teksten han/hun eksponeres for, viser studien at kun avislesing kan sies å være en viktigere kilde til lesing enn TV. Vi leser altså mer tekst på TV enn i bøker!

Undersøkelsen tydeliggjør også at lesing av teksting på TV er jevnere fordelt blant folk (f.eks. i forhold til alder og kjønn) enn både lesing av bøker og tekst på internett. Dermed er det rimelig å anta at TV-teksting ikke bare er den nest viktigste kilden til lesing av norsk skriftspråk, men også når ut til bredere lag av befolkningen enn andre skriftmedier (med mulig unntak av aviser).

Som kilde til skriftlig lesing synes TV-teksting særlig viktig i den store gruppen hørselshemmede, og barn og unge. Mens førstnevnte hittil har vært i fokus for kulturpolitiske vurderinger av TV-teksting, har barn og unge vært mindre drøftet. Undersøkelsen viser at barn og unge i lesealder i snitt eksponeres for større tekstmengder enn gjennomsnittet i befolkningen. Imidlertid er både de sjangrene og kanalene barn og ungdom ser mest på de samme som tar i bruk det en kan kalle de kvalitativt dårligste oversettelsesmåtene (dvs. såkalte maskinoversettelser og andrespråkoversettelser). Undersøkelsen av omfanget av teksting på norske skjermer tydeliggjør dermed også behovet for å sikre god kvalitet både på oversettelsene og den norske språkbruken, og for økt fokus på teksting forskningsmessig såvel som kulturpolitisk.

Den usynlige teksten

Det er vanleg å rekna med at tekstinga i ein times fjernsynsfilm svarar til om lag 30 tekstsider. Viss me fører tanken vidare og tenkjer oss at ein vaksen person ser ein time teksta fjernsynsfilm per veke i ti av årets tolv månader, skulle det gje ein tekstmasse på om lag 1200 sider (40 filmar a 30 sider). Eit slikt sidetal svarar til tre-fire romanar i året, og det er nok godt over det som gjennomsnittsmennesket les av skjønnlitteratur. (Lomheim 1998)

Dette eksempelet fra Lomheims bok *Skrifta på skjermen* (1998), fungerer illustrerende for hvor stor tekstmasse TV-tekstingen står for, og hvorfor kvalitet i oversettingen er viktig. Denne rapporten ser nærmere på TV-tekstingen i Norge med et hovedfokus på kvantitet, hvor mye teksting vi eksponeres for ved å se på TV.

TV-tekstingen er usynlig på flere måter. Tekstingen på TV og på kino blir ikke lagt merke til før det er noe galt med den. Folk synes det er plagsomt når oversettelsen er for dårlig utført og inneholder mange feil. Teksten kan også være lite estetisk og ta for mye plass av bildet. Først da blir tekstingen lagt merke til. Man kan si at målet for de som tekster, de som oversetter, er at TV-tekstingen er usynlig. Den gode tekstingen er den som publikum ikke legger merke til, den er tilstede på skjermen uten å gjøre noen fortred. TV-tekstingen i Norge har til nå også vært lite synlig kulturpolitisk. Det samme er tilfellet for mediebildet og samfunnsdebatten forøvrig. Om en ser bort fra et fåtall leserinnlegg og ledere i aviser finner vi nær sagt ingen debatt om emnet.

Det er ikke tidligere foretatt en systematisk beregning av tekstmassen TV-tekstingen står for med en gjennomgang av statistikk over mediebruk. Hovedoppgaven i denne rapporten har således vært å beregne TV-tekstingen i Norge kvantitativt, noe som har vært en stor og krevende empirisk oppgave. Rapporten har tatt utgangspunkt i eksisterende statistikk over mediebruk for å beregne TV-tekstingens rolle kvantitativt i den norske mediehverdagen. I tillegg er det foretatt en kvantitativ innholdsanalyse av TV-kanalenes sendeflate og seertall for å kartlegge omfanget av tekstingen. De kanalene som undersøkes er NRK 1 og NRK 2, TV 2, TV3 og TVNorge. Disse kanalene er valgt fordi de har flest seere og står for mesteparten av TV-teksting i Norge. Ved siden av å drøfte en gjennomsnittseers tilgang til TV-teksting,

går undersøkelsen dessuten nærmere inn på barn og unges mediebruk i forhold til den usynlige teksten på tv og kino.

De to linjene nederst på TV skjermen

Når det i denne undersøkelsen refereres til TV-teksting innebærer dette ulike typer oversetting. Teksten på skjermen kan være oversatt norsk språk til tekst (intralingval), oversatt fremmedspråk til norsk (interlingval) (Se også Gottlieb 1996). Begge alternativene er like fullt oversettelser av språk. Oversettingen fra fremmedspråk til flertallspråket er den mest vanlige TV-tekstingen i Norge. Denne TV-tekstingen har som funksjon å bygge bro fra det språklige fremmedspråket til skriftlig norsk, nynorsk eller bokmål. Oversettelsen er ”diagonal” ved at den skifter både språk og form. Oversettelsen av norsk tale dreier seg om skriftliggjørelse av språket. Denne formen for oversetting er primært for hørselshemmede. Det er omlag 600.000 hørselshemmede i Norge¹, som har nytte av teksting på skjermen for å ha mulighet til å følge med i handlingen. Denne store gruppen er attraktiv for TV-kanalene som seere. En trenger imidlertid ikke å ha svekket hørsel for å ha nytte av denne typen teksting. Om eksempelvis flere er samlet foran TV-apparatet vil også normalt hørende få hjelp av teksten for å følge med på hva som blir sagt.

Oversetting som er spesielt rettet mot hørselshemmede tar med seg elementer i handlingen utover dialogen som er viktig for å kunne følge med. Denne typen teksting regnes ikke med i denne undersøkelsen. En type teksting kan kalles ”åpen” ved at den er på skjermen enten man vil eller ikke. Tilsvarende finnes det ”lukket” teksting, som altså må hentes frem via tekst-TV før en kan lese den. Denne undersøkelsen konsentrerer seg om den åpne tekstingen som en ikke kan velge bort på skjermen.

Forholdet til dubbing

Å oversette med tekst på skjermen er ikke det eneste alternativet. Dubbing, oversetting med tale er på verdensbasis minst like vanlig. Grovt sett er det de største språksamfunnene som har valgt å dubbe i stedet for å tekste filmer og TV-programmer, mens de minste språksamfunnene tekster (Gottlieb 1996, Luyken 1991). Dubbing eller

¹ Ifølge Hørselshemmedes landsforbund.

ettersynkronisering av tale er kostbart, hvilket er hovedårsaken til at det kun er land som Tyskland, Frankrike, Italia og Spania som har valgt denne praksisen. En enklere, men mindre utbredt form for dubbing, er å legge en voice-over til bildene. Voice-over betyr at en eller noen få personer legger nye stemmer til istedet for originalen, men at en ikke her er opptatt av ulike former for synkronitet, som i dubbing.² Dette kjenner vi i Norge fra barneprogrammer. Barn som ikke kan lese trenger stemmen for å følge med i handlingen. Denne formen er billigere enn vanlig dubbing der karakterene i fiksjonen får hver sin stemme.

Her skal vi ikke gå dypt inn i forholdet mellom teksting og dubbing. Kort sagt er den viktigste fordelen med teksting at det er en ressursbesparende form for oversetting. Ulempene kan sies å være knyttet til estetikk og informasjonsformidling. Tekstingen avkorter dialogen og ødelegger deler av bildet på skjermen. Dessuten tar tekstingen oppmerksomhet vekk fra handlingen og makter ikke formidle alt som blir sagt.³

Hvordan tekstes det?

Perspektivet her rettes mot hvordan tekstingen foregår i praksis. Det er tre måter oversettelsene kan gjøres på:

1) **Førstespråkoversettelser.** Oversettelse av tale fra originalspråket til norsk/nynorsk skriftlig. Førstespråkoversettelser kan være både intra- og interlingvale.

2) **Andrespråkoversettelser.** Betyr at det først er gjort en oversettelse til et språk som er beslektet med norsk, for eksempel dansk eller svensk, for så å oversette eller "klone" oversettelsen til norsk. Oversettelsen skjer to ganger, først en førstespråkoversettelse, så en interlingval oversettelse av denne igjen. Denne typen oversettelser er ment å spare tid ved oversettelsen.

² Se også Maasø (2000) for en nærmere redegjørelse for ulike typer dubbing.

³ Sylfest Lomheim Skrifta på skjermen (1998). For en grundig drøfting av forholdet mellom dubbing og teksting: Henrik Gottlieb (1996) og Maasø (2000).

3) **Maskinoversettelser.** Når oversettelsen gjøres av en maskin og ikke en oversetter av kjøtt og blod får vi maskinoversettelse. Denne typen oversettelse kan gjøres med en førstespråks- eller en andrespråkoversettelse til grunn for maskinoversettelsen. Helt fri for menneskelig innblanding er maskinoversettelser ikke. Når maskinen har gjort sin jobb med å oversette må teksten gjennomgås av en oversetter for å rette opp feil som har sneket seg inn. Disse endringene består stort sett av ordfeil og syntaktisk oppbygging. Denne formen for oversettelse er ment å være tidsbesparende i forhold til førstespråkoversettelser.⁴

Ingen av disse tre måtene oversettelser gjøres på kan garantere en *feilfri* oversettelse. Likevel er det ikke tvil om hvilken fremgangsmåte som er best for å sikre best mulig kvalitet. Både andrespråkoversettelser og maskinoversettelser gir større rom for feil i teksten enn førstespråkoversettelser. Andrespråkoversettelsen åpner for feil ved at en oversettelse allerede er foretatt og eventuelle feil kan følge oversettelsen som allerede er gjort. Når maskiner oversetter kommer feilprosenten i oversettelsene an på hvor gode dataprogrammene er. Per idag er ikke disse dataprogrammene kvalitativt gode nok. Eksempelvis har maskiner problemer med oversetting av ord som har flere betydninger avhengig av konteksten.

Alt i alt kan det argumenteres for at både andrespråkoversettelser og maskinoversettelser *kan* være like gode som førstespråkoversettelser dersom oversetteren som gjør det endelige arbeidet er våken og har godt med tid til å gjøre en god jobb. Spørsmålet er om disse kravene, språkkunnskap og tid, er tilfredstillende ivaretatt idag. Den harde konkurransen mellom tekstebyråene gjør at det stilles store krav til effektivitet til oversetterne. Kravet til effektivitet gjør at feil som lettere oppstår ved andrespråks- og maskinoversettelser har mindre sjanser for å bli luket vekk av oversettere. Studier har også vist at feilprosenten ved maskinoversettelser er stor, helt opp i 80 % språklige feil.⁵

⁴ Om maskinoversettelser faktisk *er* tidsbesparende kan diskuteres. Samtaler med ulike tekstebyråer og oversettere i NRK har vist en uenighet hvorvidt bruk av maskinene sparer tid. I bunn og grunn synes det som om kvaliteten man tilstreber med maskinoversettelser har en innvirkning på hvor mye tid som spares.

⁵ Ifølge Sylfest Lomheim, gjengitt av FBO (Spesialgruppen for danske oversettere).

Lesetempo

Teksten på skjermen er flyktig. Teksten står på skjermen i sin tilmålte tid, for så å forsvinne. Ifølge NRKs teksteavdeling skal to fulle tekstlinjer (60 tegn) være eksponert på skjermen i seks sekunder. Praksisen er imidlertid litt forskjellig de nordiske landene imellom. Mens Norge opererer med en norm på seks sekunder, benytter Danmark og Sverige seg av henholdsvis fem og syv sekunder eksponering av samme antall tegn.

”Når det gjeld eksponeringstid, er det kor lite regelbunden ho er, som er det mest slåande. Tendensen er naturlegvis at lengre tekster står lengre enn kortare tekster; at einlinjarar står færre sekundar enn tolinjarar. Dessutan kan me slå fast at i praksis ligg eksponeringstida for det store flertalet av tekster frå tre til åtte sekundar. (...). Konklusjonen synest å verta at dialogtempoet og den tid tekstaren har til rådvelde, avgjer mest om ei tekst står eksponert i to, tre, fire eller fem sekundar.” (Lomheim 1998 s. 124)

Poenget her er ikke å kritisere at teksten på skjermen forsvinner for raskt. Meningen er å understreke at for å få med seg teksten på skjermen må leseferdighetene i form av lesetempo være nokså gode. Selv tekstlinjer som står i den normerte tid på seks sekunder krever godt lesetempo. Om tidskodningen for tekstingen har en høyere frekvens enn dette vil det kreve mer av seeren som leser. For barn betyr det at de ikke bare må lære seg å lese, de må også beherske en viss lesehastighet.

Forskningen på området

Det er som sagt ikke tidligere foretatt en beregning av tekstmassen TV-tekstingen står for gjennom en gjennomgang av statistikk over mediebruk. Det finnes imidlertid mye forskning internasjonalt på ulike aspekter som ikke direkte kan knyttes til beregning av tekstmengde, som er fokus for denne rapporten. Denne forskningen presenteres derfor ikke nærmere her. I en norsk sammenheng er Sylfest Lomheims bok *Skrifta på skjermen* det viktigste bidraget, selv om han ikke foretar en inngående beregning av tekstmengden på norske skjermer. Lomheim foretar istedet et illustrerende regnestykke over tekstmassen en kan få med seg ved å se på TV filmer, for å understreke hvor mye TV teksting en gjennomsnittsperson kan lese. Lomheim gransker dessuten kvaliteten på NRKs tekstarbeid, der han gir NRK et godt skussmål.

Internasjonalt finner vi noe mer forskning på feltet. I Danmark finnes det f.eks. et solid fagmiljø som har arbeidet spesielt med oversettelser for TV. I denne undersøkelsen ser vi nærmere på arbeid gjort av den danske oversetteren og forskeren Henrik Gottlieb. Gottlieb har ikke minst kommet frem til en måte man kan beregne hvor mye tid man eksponeres for teksting gjennom å se på TV. Denne danner også utgangspunktet for vår beregningsmåte i denne rapporten. Selv hevder Gottlieb at TV-tekstingen er de mest leste tekster i Danmark, med om lag 31 minutter daglig teksteksponeering for en dansk gjennomsnitts TV-seer. Nedenfor drøfter denne påstanden nærmere i forhold til beregninger gjort av materialet for vår egen undersøkelse.

I tillegg til de nevnte undersøkelsene trekker vi også inn generelle undersøkelser av mediebruk og leseferdigheter i Norge. TV-tekstingens rolle er imidlertid ikke forsket på spesielt fra et pedagogisk ståsted. Dette gjør at det er vanskelig å si noe konkret om TV-teksting har en læringseffekt på barn og unge. Forskningen vi baserer oss på her ser på det generelle lesenivået. Likevel kan en tenke seg at to antakelser er rimelige: TV-tekstingen kan gi barn trening i å lese, og tekstingen åpner for en bedre forståelse av andre språk.

TV-tekstingen i Norge

Det har som sagt vært lite debatt om TV-teksting i Norge. Denne tausheten gjenspeiler seg også i lovverk og retningslinjer på området, som kringkastingsloven og konsesjonsvilkårene. I de senere årene har imidlertid myndighetene begynt å se nærmere på TV-tekstingen. Hovedanliggende har vært å få en større andel av sendeflaten tekstet, og tilby mer direkteteksting ut fra et ønske om å inkludere hørselshemmede.⁶

Allmennkringkastingsrådet har ved flere anledninger påpekt at NRK og TV 2 bør ta tekstingen mer på alvor. Rådets hovedanliggende for tekstingen på TV har vært at allmenkringkasterne også bør henvende seg til hørselshemmede. Dette har blitt kommentert i flere av allmennkringkastingsrådets årsrapporter:

”Fjernsynet er det eneste kringkastingsmediet for de hørselshemmede. Det er således et særlig behov for å kunne følge direktesendte nyhets- og aktualitetsprogrammer i fjernsyn. Når så store grupper ekskluderes fra samfunnsdebatten utgjør det også et demokratiproblem. (...)”(2002 s 55).

Det er først og fremst nyheter og debattprogrammer rådet ønsker tekstet ut fra demokratiske verdier. Allmennkringkastingsrådet har derfor fokusert på å utvikle teknologi som kan simultanoversette programmer. Denne teknologien har latt vente på seg.⁷ Rådet har frem til idag ikke tatt tak i selve språket i tekstingen og hvorvidt denne er god nok.

⁶ Målet er at 50 % teksting for alle programmene med norsk tale (forhåndsprodusert og direktesendt) innen 31. desember 2005.

⁷ Prosjekt som skulle utvikle norsk teknologi for oversetting er lagt på is grunnet konkurs.

Praksis for TV-teksting

For å bli oversetter er det ikke nødvendig med noen sertifisering fra myndighetenes side. Det finnes oversetterstudium her til lands, men dette er ikke en nødvendig betingelse for å arbeide som oversetter for TV. Så godt som alle som jobber med oversetting for TV i Norge er frilansere. Det er imidlertid forskjeller mellom de ulike kanalenes tekstingpraksis, som vi ønsker å belyse kort i avsnittene nedenfor.

NRK

NRK begynte med teksting uten påtrykk fra myndighetene, og uten å være pålagt et tekstingsoppdrag gjennom konsesjonsbetingelser e.l.⁸ Her har både hensyn til hørselshemmede og til seere som ikke behersker fremmedspråk flytende, vært viktige grunner til innføringen av teksting.

Tradisjonelt har NRK derfor lagt ned store ressurser i tekstingen av programmene. De har en egen intern teksteavdeling, som også har en egen korrekturavdeling. Denne praksisen for korrektur er enestående i den norske kanalfloraen. At det leses korrektur på oversettingen er viktig for å sikre kvaliteten på tekstingen. NRK leier også inn 40-45 årsverk fra godt kvalifiserte frilansere.⁹ Lønnsbetingelsene for NRKs oversettere er gode, og det er rimelig å anta at NRK er den aktøren som betaler best for oversetteroppdrag. Nøyaktig hva andre tekstebyråer gir per oppdrag er ikke byråene villige til å gå ut med. Den normale lønnen hos NRK for å oversette 90 minutter TV er om lag 8.000 kr. Jobben er da beregnet til å ta 40 timer, dvs. 200 kr timen.

NRK fører god statistikk over hva og hvor mye som tekstes av sendeflaten. Kanalen benytter både synlig, og skjult teksting via tekst-tv. Alt i alt (åpen og skjult) tekstet NRK 1 og NRK 2 50.1 % av programmene i 2003. Av dette var 28.3 % åpen teksting.¹⁰

⁸ Ifølge Nikolai Nelvik fra NRKs teksteavdeling.

⁹ NRKs oversettelse får godt skussmål i Sylfest Lomheims bok *Skrifta på skjermen* (1998).

¹⁰ Statistikk hentet fra NRKs teksteavdeling. Tallene her refererer til gjennomtekstete programmer.

Direkteteksting av programmer er foreløpig på forsøksstadiet, og slik det ser ut nå er forsøkene vellykket. Direktetekstingen er en krevende jobb der kun de raskeste og beste oversetterne mestrer å simultanoversette programmer. I tillegg til ferdigheter krever også direkteteksting mye ressurser.

TV 2

I TV 2s konsesjonsbetingelser for perioden 2003 til 2009 ligger det føringer for teksting av programmer:

§3-5 Teksting for hørselshemmede

TV 2 skal tekste sendingene i tidsrommet 1800 til 2200 hver dag for hørselshemmede. Dette gjelder programmer der teksting er teknisk og praktisk mulig i forhold til produksjonstid. Lar det seg ikke gjøre å tekste hele sendingen skal enkeltinnslag om mulig tekstes.

TV 2 skal ta i bruk teknologi for automatisert simultanteksting av sine direktesendte nyhets- og aktualitetsprogrammer så snart slik teknologi er tilgjengelig og kvalitetsmessig tilfredsstillende. Inntil slik teknologi tas i bruk skal TV 2 tekste reprisene på direktesendte aktualitetsprogrammer.¹¹

(<http://www.tv2.no>)

I TV 2s konsesjonsvilkår står det nokså vagt at det skal tas i bruk teknologi for å simultanoversette programmer. Som sagt lar denne teknologien vente på seg og TV 2 har ikke begynt med direkteteksting av sine programmer slik NRK har gjort.

Til forskjell fra NRK har ikke TV 2 statistikk over hva som er tekstet og utekstet. Et mål som kan benyttes på TV 2 er andelen fremmedspråklige programmer, som var 45 % i 2003. Som vi ser av konsesjonsbetingelsene er de forpliktet til å tekste alle programmene mellom 18.00 og 22.00. Noe tekstearbeid gjøres av TV 2 selv. Dette dreier seg om teksting av nyhetssendingene.

¹¹ Dette gjelder de nye konsesjonsvilkårene fra 2003. I de gamle konsesjonsvilkårene ble ikke tekstingen regulert.

Til den øvrige oversettelsen benytter TV 2 et tekstebyrå, et privateid selskap ved navn Filmtekst Norge. Filmtekst gjør også noe arbeid for TVNorge.¹² Dette byrået har imidlertid ikke en egen korrekturavdeling som retter opp feil i oversettelsene. Oversettere gjør korrektur selv, på egenhånd eller i samarbeid med andre oversettere. Man kan anta at denne måten å rette opp feil på fungerer noe dårligere enn om det hadde vært en egen korrekturavdeling.

TV3

TV3 har ikke base i Norge og ingen forpliktelser ovenfor norske myndighetene for teksting av programmer. Likevel er det en svært stor andel fremmedspråklige programmer på TV3 som tekstes. Ut fra den kvantitative innholdsanalysen kan en anslå at om lag 80 % av programmene på TV3 tekstes (se en nærmere redegjørelse for dette nedenfor). TV3 har ingen lukket teksting og tekster ikke norske programmer for hørselshemmede. Det er heller ingen direkteteksting av programmer på TV3.

Det er tekstebyrået SDI-Media som oversetter for TV3. SDI eies av Kinnevig gruppen som også eier TV3. SDI tekster også for Discovery Channel og ZTV. Informasjonsavdelingen i SDI bekrefter at de benytter både førstespråk- andrespråk og maskinoversettelse som gjennomleses for korrektur. Noen konkrete tall over hvor mye som gjøres av de ulike måtene å oversette på har de ikke. SDI er det eneste tekstebyrået som benytter maskinoversettelser for norske TV-skjermer. Kombinasjonen maskin og andrespråkoversettelser gir ikke et godt grunnlag for kvalitativt gode oversettelser. Heller ikke TV3s teksting gjennomleses av en egen korrekturavdeling, men gjøres av oversetterne selv.

¹² For TVNorge gjør de gjerne versjonering av dokumentarer med voice over, der Filmtekst i tillegg til å legge på stemme også tekster dokumentarene.

TVNorge

På lik linje med TV3 har ikke TVNorge noen forpliktelser ovenfor myndighetene til å tekste programmene. Selv om TVNorge har base i Norge er det satelitt distribusjonen som gjør at kanalen slipper denne typen regulering. TVNorge tekster sine utenlandske programmer men ikke de norske. De har ingen lukket teksting gjennom tekst-TV og TVNorge tekster ikke for hørselshemmede. Nøyaktig hvor mye som tekster har ikke TVNorge statistikk for. Deres informasjonsavdeling regner med at om lag 70 % av programmene er fremmedspråklige. Den kvantitative innholdsanalysen foretatt her viser at 60 % av programmene i utvalget tekstes.

Det er Broadcasttext som gjør oversetterjobben for TVNorge. Broadcasttext eies av TVNorge gjennom selskapet SBS og gjør også oversetterarbeid for andre kanaler som MTV, BBC og Canal Digital. Broadcasttext har flere kontorer i Europa som kan gjøre tekstearbeidet, og ikke alt blir nødvendigvis gjort i Norge. Ifølge Broadcasttext benytter de seg ikke av maskinoversettelser, men andresspråkoversettelser kan forekomme. Oversetterbyrået har noen egne korrekturlesere som skal rette opp eventuelle feil. Denne korrekturavdelingen er liten og jobber under hardt press der det er mange deadlines. Alt i alt er det vel rimelig å si at en liten korrekturavdeling er langt bedre for resultatet enn ingen korrekturavdeling overhodet.

Oppsummering

Med flere kanaler har det blitt større konkurranse om seere. Det er flere programmer å velge mellom og en større andel innslag av utenlandske program. Idag er det mulig å gå tørrskodd gjennom en TV-kveld uten å se på norskspråklige programmer. I dette mediebildet har det utviklet seg en næring som lever av å tekste og tilrettelegge programmer for det norske publikum. Som vi har sett har NRK en egen teksteavdeling som knytter til seg frilansere. For de andre kanalene er det tekstebyråer som leverer oversettingen.

Kravene til effektivitet og konkurransedyktig pris preger hverdagen for oversettere og for byråene. For å gjøre en god oversetterjobb må det være tid til å gjøre jobben skikkelig. Ifølge oversettere er et av problemene idag at prisen TV-kanalene betaler for oversetterjobben er for lav, og at kvaliteten på jobben oversetterne gjør blir skadelidende. Det er stor konkurranse mellom byråene som driver med oversetting og teksting. Prisen tekstebyråene får for jobben blir i stor grad diktert av TV kanalene.

Reguleringen av TV-teksting i Norge er preget av et fokus på kvantitet framfor kvalitet. Dette fokuset er ikke uforståelig. Det er mange hørselshemmede i Norge som er avhengig av teksting på skjermen for å følge med. Uten TV-teksting ekskluderes denne store gruppen fra et viktig fora for offentlig debatt. Et viktig punkt her er direkteteksting av programmer. Idag er det kun NRK som har begynt med direkteteksting av enkelte program. TV 2 slipper unna en satsing på direkteteksting så lenge teknologien ikke er på plass. Verken TV3 eller TVNorge tekster for hørselshemmede.

På den annen side ser vi at også et fokus på kvalitet er betimelig. Andrespråks og maskinoversettinger er med på å sette sitt preg på oversettelsene på norske TV-skjermer. Dette gir grunn til bekymring for kvaliteten på språket i oversettelsene. Metodene tekstebyråene benytter er ment å effektivisere oversettingen. Det er særlig hos TV3 og TVNorge vi finner disse to ”mangelfulle” måtene å oversette på mest i bruk. NRK er ”best i klassen” av de norske TV-kanalene. De sikrer at oversetterne kan ta seg tid til å gjøre en skikkelig jobb gjennom god betaling for arbeidet. NRKs korrekturavdeling hjelper også å sikre en god kvalitet på TV-tekstingen.

Metodisk drøfting

Denne rapporten tar utgangspunkt i eksisterende statistikk over mediebruk i Norge, primært fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og TNS-Norsk Gallup. Der denne statistikken ikke er omfattende nok til å gi anslag over TV-tekstingen har vi foretatt en kvantitativ innholdsanalyse over TV-kanalenes sendeskjema og seeroppslutning. Utvalget for denne innholdsanalysen begrenser seg til en ukes sendeflate, fra 19. til 26. januar 2004. Fra et så lite utvalg er det problematisk å generalisere resultatene. Den kvantitative innholdsanalysen kan således kun se tendensielt på TV-tekstingens rolle i den norske mediehverdagen.

Å beregne hvor mye TV-teksting en gjennomsnittsperson får med seg byr på noen metodiske problemer vi vil se nærmere på her. En nøyaktig beregning av TV-tekstingforbruket er vanskelig i og med at det finnes flere variabler som spiller inn på hvor mye teksting man får med seg via TV-en. Den viktigste variablene som påvirker dette er hvilke typer programmer man ser. Dessuten er kanalvalget med på å avgjøre hvor mye teksting man får med seg. Også antall tegn som eksponeres på skjermen er viktig for å beregne tekstforbruket. Til slutt er det et vesentlig spørsmål om man faktisk leser teksten på skjermen. En beregning må basere seg på hva en gjennomsnittsperson får med seg av TV-teksting. Individuelle forskjeller og avvik fra gjennomsnittet forekommer selvsagt.

Det er viktig å huske på at den eksisterende statistikken som ligger til grunn for undersøkelsen også har sine feilmarginer, selv om både undersøkelsene til SSB og Gallup er basert på et relativt store utvalg for å sikre at de gir et representativt bilde av medieforbruket.

Norskandel som mål

Gir andelen programmer som er norske eller fremmedspråklige et godt svar på hvor mye som er tekstet på TV-skjermen? Det er ikke alle kanalene som har statistikk over hvor stor

andel programmer som er på norsk, utekstet, eller tekstet fremmedspråk. NRK har en grundig statistikk over dette. TV 2 har en god oversikt over hvor mye som er norsk egenprodusert og importerte programmer. TV3 og TVNorge mangler statistikk på dette området. Denne undersøkelsen anslår derfor norskandelen av programmene ut fra en kvantitativ innholdsanalyse (se ovenfor). Som nevnt er denne basert på en ukes sendinger i januar. Norskandelen vil imidlertid kunne variere fra sesong til sesong på TV-kanalene.

Norskandelen blant program gir likevel ikke nødvendigvis et godt bilde av hvor mye teksting folk faktisk får med seg. For eksempel kan man tenke seg at utekstete norskproduserte program som ikke har særlig mange seere, men som tar en stor del av sendeflaten, vil føre til at norskandelen gir et feil bilde av TV-tekstingens rolle i medieforbruket. Et slikt eksempel finner vi i med *Mess TV* på TVNorge. Dette SMS-baserte programmet sendes fra omlag 03.00 på natten til 12.00 på formiddagen, og har svært få seere. ”)Mess TV” øker andelen norske, egenproduserte programmer betraktelig for TVNorge. Andelen av norske program gir da ikke et godt anslag over tekstmassen på en kanal. Problemet med utelukkende å se på norskandelen som mål er at et anslag over teksting på TV vil også måtte ta hensyn til antall seere programmene har.

Andel seere

Hvor mange ser på de tekstete programmene? Det er vanskelig å fastslå nøyaktig hvor mange som ser på tekstete kontra utekstete programmer. Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i TV-meterpanel fra TNS-Norsk Gallup for tall på hvor mange som ser på de ulike programmene, samt programoversikten for samme uke. Ved analyse av en ukes seertall i januar for de ulike kanalene er det gjort et anslag over hvor stor oppslutning det er om tekstete og utekstete programmer på den enkelte kanal.¹³ Dette er noe som vil variere fra sesong til sesong på kanalene, i og med at sendeskjemaet ikke er likt gjennom hele året. Denne undersøkelsen kan imidlertid gi et velfundert anslag over hvor mange som ser, og også hvem som ser på programmene med utgangspunkt i Norsk Gallup sine tall.

¹³ For beregning av måleenheten ”tyngde” (se nedenfor), er det gjort et utvalg fra denne uken med onsdag, lørdag og søndag.

Anslaget over hvor ”tyngdepunktet” (se nedenfor) for kanalen ligger med seeropplutning gir et godt bilde av hvilke programmer som er mest populære på de ulike kanalene.

Tekstekspnering

Det tredje metodiske spørsmålet vi vil se på er målingen av tekstekspnering.

Tekstekspnering kan kort forklares med tiden teksten står på skjermen, eller antall tegn i minuttet. Dette varierer fra program til program og avhenger av hvor mye dialog det er i programmene. Dette er selvsagt vanskelig å finne eksakte tall på. Her er dette problemet omgått ut fra antakelsen om at ulike sjangere vil ha ulik grad av tekstekspnering. Innenfor de ulike sjangerene vil det også være rom for ulikheter for tekstekspnering. Anslagene som gjøres over ulike sjangere og hvor mye tekst det er på skjermen, tar utgangspunkt i beregningsnøkler som er utviklet av den danske medieforskeren og oversetteren Henrik Gottlieb. Gottlieb har ved sin erfaring som oversetter for Danmarks Radio kommet frem til normen for ulike sjangere og tekstmasse som blir presentert. Hvorvidt disse anslagene over tekstekspnering og sjanger er presise nok kan diskuteres. Poenget for beregningsnøklerne er at en utenlandsk komedie vil ha mer dialog og dermed mere tekst enn for eksempel et naturprogram. Dette er en variabel som er relevant generelt, men som er vanskelig å beregne helt presist spesielt for de enkelte programmene. Fordi det har vært for omfattende å gjøre en egen undersøkelse av tekstingsgraden i enkeltsjanger, har vi i denne rapporten tatt utgangspunkt i beregninger gjort av Gottlieb (1996) i forhold til dansk fjernsyn.¹⁴ Ettersom både sjangerfordeling på fjernsyn og kjennskap til fremmedspråk er rimelig like i Danmark og Norge, mener vi Gottliebs beregninger lar seg overføre til det norske TV-landskapet. I en bredere undersøkelse vil det imidlertid være en fordel med en nærmere etterprøving av dette på et norsk materiale.

¹⁴ Kategoriene som det opereres med for tekstingsgrad er som følger: amerikansk drama 60%, utenlandsk film 60%, talk show 60%, dokumentar, fakta/dokumentar 30%, reality programmer 30%, matprogrammer 30%, sport 5%, naturprogram 30%, og musikk og underholdning 10%. Andelen programmer i de ulike sjangerene er ganget med tekstingsgraden for disse programmene. Tekstingsgraden for kanalenes importerte programmer er summen av andel forskjellige sjangere ganget med deres tekstingsgrad. Se også Gottlieb (1994 og 1996).

Foruten beregningsnøkkelen fra Gottlieb er den kvantitative analysen nedenfor basert på en ukes programanalyse. Statistikk fra forskningsavdelingen i NRK (årbok av 2002), der sendeskjemaene for sjangere i de ulike kanalene er gjengitt, supplerer også innholdsanalysen.

Reliabilitet og validitet

De metodiske problemene som er nevnt ovenfor dreier seg primært om undersøkelsens *reliabilitet*, kort fortalt om det er knyttet usikkerhet til hvordan målingene foretas og tallene som beregningen baserer seg på. Som vi har sett er det flere trekk ved undersøkelsens reliabilitet som man kan sette spørsmålstegn ved i beregningen av TV-tekstingsforbruket. Når det er sagt bygger undersøkelsen på god statistikk særlig fra de kanalene som tekster mest og blir mest sett, NRK 1 og TV 2. Samlet gir den metodiske fremgangsmåten en god reliabilitet og et godt bilde av TV-tekstings rolle for en gjennomsnittsperson i Norge.

En annen faktor knyttet til metodisk fremgangsmåte er undersøkelsens *validitet*, om man måler det man måler det man vil måle med undersøkelsen. Kan man garantere at teksten på skjermen blir lest? Spørsmålet er om vi automatisk leser teksten på skjermen, eller om man kan si at det snakk om en glidende overgang mellom det å være avhengig av teksten for å kunne følge med på hva som blir sagt på skjermen, til å være uavhengig av teksten for å kunne følge med. Det er naturlig å tenke seg at dersom man kan fremmedspråket det oversettes fra godt, så vil en ikke følge med på teksten i samme grad som hvis man ikke kan språket i det hele tatt.

Det en radikal slutning å si at man faktisk leser all oversettingen på TV-skjermen. Hvordan man nøyaktig skal gripe fatt i denne problemstillingen er vanskelig. Gottlieb har som premiss for sine anslag at man faktisk *leser alt* det som står på skjermen. Dette premisset er først og fremst tatt for å kunne sammenligne konsumet av TV-teksting med andre skriftlige medier. Som argument for dette hevder han at man ikke nødvendigvis er noe mer

konsentrert når man for eksempel leser en avis eller en bok, enn når man ser på TV (Gottlieb 1996). Vi slutter oss ikke til denne antakelsen.

Dette er bl.a. basert på studier av seermåter ved TV-seing, og på blikkontakt med skjermen når en sitter foran fjernsynet. Undersøkelser av seermåter viser at andelen blikkontakt med skjermen varierer mye avhengig av alder, sjanger og kjønn. Lavest blikkontakt har seere med skjermen under reklameinnslag og nyhetsmeldinger, og høyest under spillefilmer.¹⁵ Mesteparten av denne forskningen er gjort i land som ikke har teksting som hovedpraksis (f.eks. USA, Storbritannia, Tyskland og Japan). Det er derfor vanskelig å si noe om i hvor stor grad mer teksting medfører økt blikkontakt med skjermen, eller at teksten leses. Men om de samme blikkmønstrene gjelder i Norge som i de fjernsynskulturene som er undersøkt, kan en anta at seere i snitt neppe ser på skjermen mer enn omlag 70% av tiden de ser på tv, og at den tidsandelen som går med til lesing av teksten utgjør en ukjent andel av dette igjen.

Vi har tidligere vært inne på at det å lese oversettingen fordrer et visst lesetempo. Tekstingens hastighet over skjermen kan gjøre at vi har vansker med å lese all skriften. På den andre siden kan også teksten gå for tregt slik at vi kan bli ukonsentrerte og følger mindre med på det som skjer på skjermen. På begge disse måtene kan det faktum at vi ikke selv bestemmer lesehastigheten gjøre at vi ikke får med oss all TV-teksten.

Det er altså problematisk å hevde at all teksten på skjermen blir lest, og det er fornuftig å ha i bakhodet at hvor knyttet man er til oversettingen og i hvilken grad man følger med på den vil kunne variere. Anslag som gjøres over tekstingens kvantitet i denne undersøkelsen må derfor modereres. I denne rapporten har vi derfor kun anslag for teksten vi *eksponeres* for, ikke for teksten vi faktisk *leser*. For å få et mer pålitelig bilde av hvor mye av den teksten vi eksponeres for som vi leser, er det nødvendig å ta i bruk andre metoder enn vi har hatt anledning til i denne undersøkelsen. Observasjon, intervjuer, brukerstudier, for å nevne noen alternative fremgangsmåter, er imidlertid så ressurskrevende at det eventuelt må en egen undersøkelse til for å kartlegge dette nærmere.

¹⁵ Se en gjennomgang av denne forskningen i Maasø (2002), særlig kapittel 2.

Analyse: Mediebruk og TV-teksting

Hvor mye TV-teksting blir en gjennomsnittsseer eksponert for? Dette er spørsmålet denne undersøkelsen fokuserer på. Forbruket av TV-teksting beregnes her ved å se på antall minutter vi kan lese TV-teksting daglig. Til slutt vil vi se nærmere på barn og unges mediebruk og TV-tekstingen. Kvantitative og kvalitative forhold er nært knyttet sammen, og dette er kanskje spesielt viktig i forhold til barn og unges medieforbruk.

På hvilke TV-kanaler kan vi lese mest tekst?

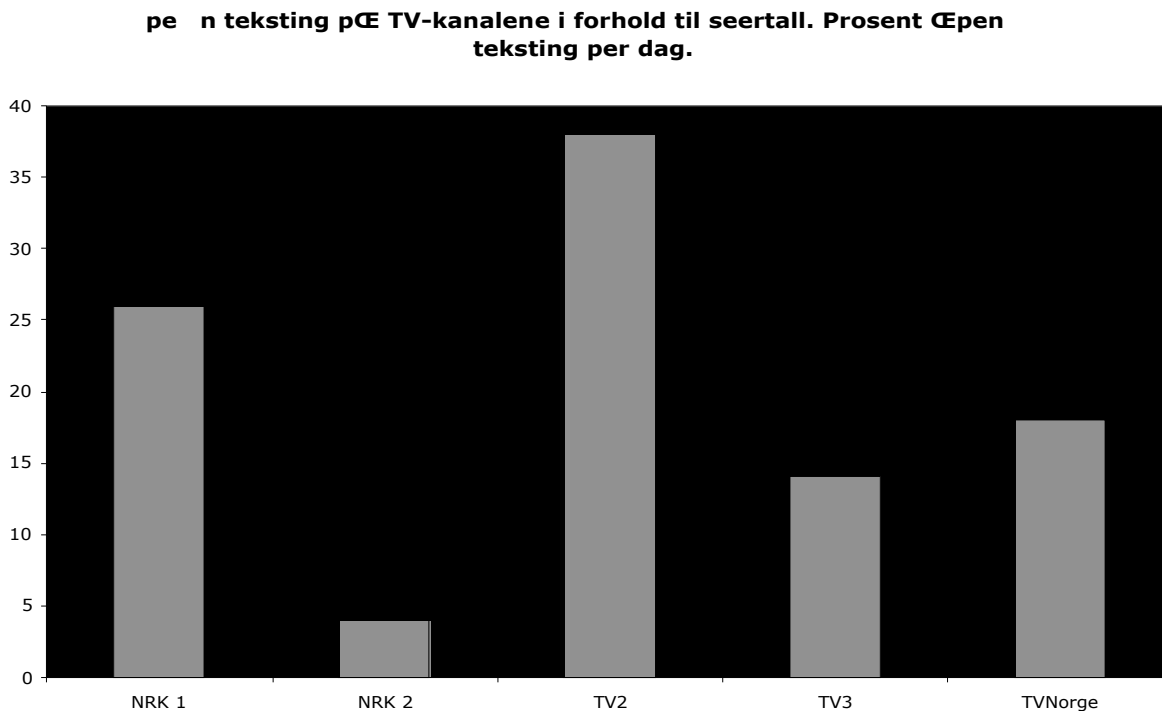

Diagram 1

Beregningen her viser at 38.75 % av det vi ser på TV er teksten. Dette tallet kommer man frem til om man ser på andelen tekstete programmer på hver kanal og ganger dette med andelen oppslutning for de ulike kanalene (% andel åpen teksting i kanalen* % andel seeropplutning for kanalen)¹⁶.

¹⁶ Åpen teksting er her regnet som henholdsvis NRK 1 22.7 %, NRK 2 38,4 %, TV 2 45 %, TVNorge 60 %, og TV3 78.5 %. "Andre" kanaler er holdt utenfor beregningen. NRK 1 sitt relativt lave tall kommer av at en god del av deres teksting ikke er åpen, men må aktivt hentes frem fra tekst-tv. TVNorge og TV3 sine relativt høye

Diagram 1 gir en oversikt over hvilke TV-kanaler som eksponerer oss for mest teksting. Oversikten gir et noe grovt bilde i og med at det er flere variabler enn andel åpen teksting og seeropplutning som er relevante for å si noe nøyaktig om hvor vi leser mest teksting. For eksempel vil andel teksten i *prime time* påvirke forholdet mellom kanalene (ettersom dette er tiden på døgnet da den meste av TV-seingen skjer). Diagram 1 viser at TV 2 og NRK er de kanalene som gir oss mest oversetting i forhold til TV-forbruket. TV3 og TVNorge gir også betydelige innslag med henholdsvis 14 og 18 % av teksten som vi eksponeres for i Norge.

Tid foran fjernsynet og antall tekstsider

Innledningsvis så vi hvordan 1 time fjernsynsfilm tilsvarer 30 sider med tekst (Lomheim 1998). Om man tar utgangspunkt i at en gjennomsnittsperson ser 146 minutter på TV daglig (Vaage 2003), og at 38.75 % av sendeflaten er teksten, kan man si at TV-seerne får med seg 56,5 minutter med teksting på TV hver dag. 56,5 minutter hver dag i et år er 20.650 minutter eller 344 timer med teksting. Om en regner dette om til antall tekstsider (en time er 30 tekstsider) får man 10.325 sider teksting gjennom TV-tittingen i året. Dette er en svært stor tekstmasse! Om en ser for seg at en skjønnlitterær bok i gjennomsnitt er på 350 sider betyr det at tekstmassen en TV-seer får med seg på skjermen over 29 skjønnlitterære bøker! Dette anslaget må imidlertid modereres vesentlig på grunn av at det er flere aspekter ved TV-bruken som må tas med for å beregne forbruket av TV-teksting (se nedenfor). Det er altså et altfor høyt anslag at vi eksponeres for nesten *en* skjønnlitterær bok i uka via TV-skjermen.

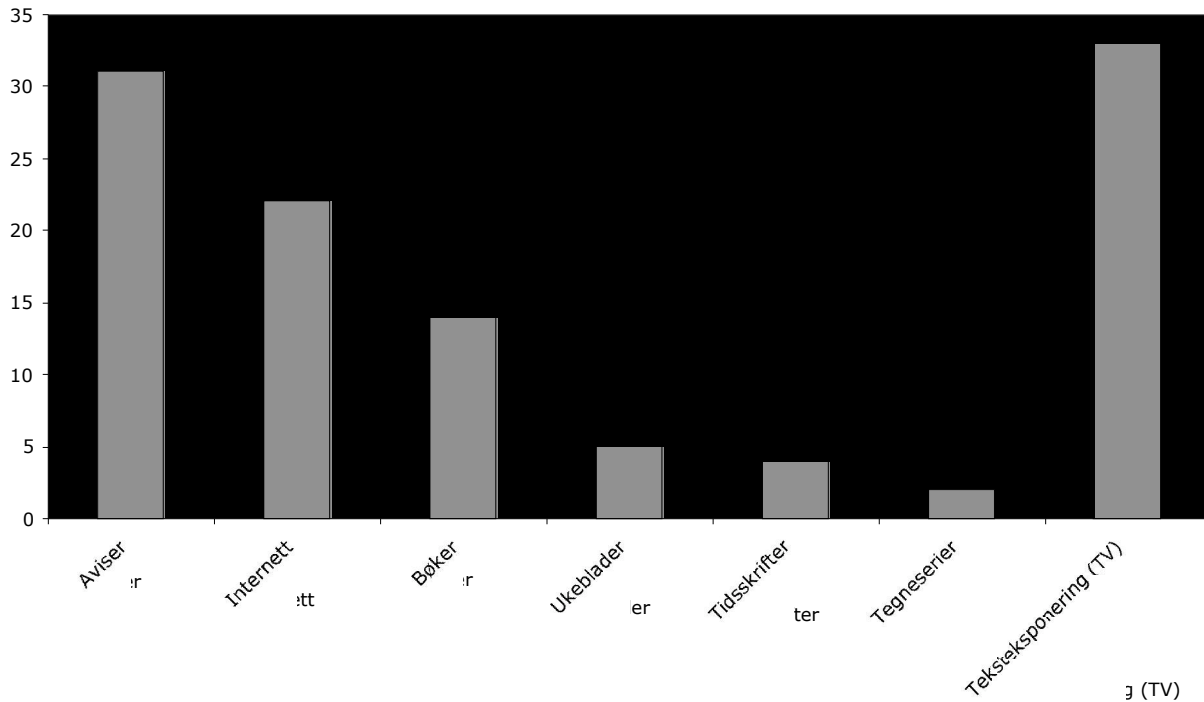
Det må også nevnes at kanalenes sendeskjema påvirker hvor mye tekst vi eksponeres for, TV-kanalene har ulike profiler med henhold til døgn, sjanger og publikums seervaner. For eksempel kan vi se en tendens til at det sendes mer norskspråklige programmer i *prime time*, da folk flest ser fjernsyn, enn ellers i døgnet. Denne tendensen reduserer betraktelig

tall stammer fra programprofilen som består av mange utenlandske serier.

tekstingen som vi eksponeres for via TV-en. Dette er en av flere viktige variabler som gjør at anslaget på nær 30 bøker i tekstmasse per år er altfor høyt.

Daglig eksponering for interlingval teksting

Minutter brukt på skriftlige medier per dag i forhold til teksteksponering på TV

Tallene over forbruket av skriftlige medier og beregningsmåte 1 er foretatt med utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås tall for 2002 (Vaage 2003). Beregningen av teksteksponering er gjort med utgangspunkt i TNS-Norsk Gallups tall for 2003.

Trettitre minutter med interlingvale oversettelser er en svært høy eksponering for oversatte tekster på TV-skjermen. Diagram 2 viser det gjennomsnittlige eksponeringen for TV-tekster i forhold til tidsbruk på skriftlige medier. I diagram 2 ser vi vekk fra spørsmålet om man faktisk leser all tekstingen som passerer forbi på skjermen for å lettere kunne sammenligne forbruket av TV-teksting med forbruket av andre skriftlige medier. Sett på denne måten gir diagram 2

en god illustrasjon over forbruket av TV-teksting sette i forhold til andre skriftlige medier.¹⁷ Som vi ser er det rimelig å si at *normenn er et TV-lesende folk*.

Mer tekst fra fjernsyn enn fra bøker

Som vi har vært inne på er sammenligningen med andre skriftlige medier i diagram 2 en forenkling av virkeligheten. For å kunne sammenligne disse tallene ligger det som et premiss at man faktisk leser skriften som er på skjermen. Dette spørsmålet kan diskuteres.¹⁸ Man kan hevde at graden man fokuserer og konsentrerer seg om et medium vil variere. Noen vil hevde at en ikke får med seg *all* teksten den tiden man bruker på å lese en avis eller en bok. Andre vil også, som nevnt, hevde at man konsentrerer seg like mye om fjernsynet som under forbruk av andre medier (Gottlieb 1996). Med utgangspunkt i forskning som er gjort på i hvilken grad man har blikkontakt med skjermen når en ser på TV, mener vi det ikke rimelig å hevde at man får med seg all teksten på TV, og at en vil få med seg mer skrift per minutt når en leser en avis enn ser på teksten TV.

Vi mener derfor at anslaget på 33 minutter med tekstsponering ikke betyr at vi faktisk leser all denne tiden. Sannsynligvis er det fortsatt slik at vi leser mest skrift i aviser. Dersom vi anslagsvis går ut fra at vi i gjennomsnitt kun leser halvparten av teksten på skjermen, står likevel oversettelser på fjernsyn for et vesentlig innslag for hva vi leser av skriftlig tekst. Det betyr eksempelvis at vi leser mer via fjernsyn enn i bøker i Norge. Ettersom TV-seing er jevnere fordelt blant folk enn boklesing og internett med henhold til alder og kjønn, er det rimelig å anta at teksten på TV er den nest viktigste kilden for lesing for folk flest. TV-bildet bringer altså mye skriftlig tekst som vi - bevisst eller ubevisst - leser i TV-stolen.

Alder, kjønn, mediebruk og leseferdigheter

Nedenfor vil vi se nærmere på hvem som ser hva på TV, eller kanskje mer presist: hvem *leser* hva på TV? Hvilke tendenser ser man i forholdet mellom medieforbruk og seernes alder og kjønn? Har TV-forbruket noe å si for leseferdighetene?

¹⁸ Oss bekjent er det imidlertid ikke gjort forskning som kan gi et godt svar på dette spørsmålet.

Alder og kjønn

Det er ikke slik at de som ser mye på TV også er bedre til å lese. Egil Gabrielsens undersøkelse *Slik Leser vi i Norge* (2000) viser tvert om at det er de som ser mest på TV som også har de svakeste leseferdighetene. Det er altså blant storforbrukerne av TV vi finner de svakeste leseferdighetene.

”Selv om det synes å være en sammenheng mellom leseferdighetsnivå og tidsbruk foran TV, så innebærer ikke dette automatisk at mye TV-seeing er årsaken til dårlig leseferdighet. En like plausibel forklaring kan være at omfattende bruk av TV, er en konsekvens av dårlig leseferdighet. Det bekymringsfulle er uansett at dette for mange er blitt et livsmønster som det er vanskelig å bryte” (Gabrielsen 2000, s 102).

En blir altså ikke nødvendigvis flink til å lese av å se TV. Et tankekors er at en normativt kanskje kan si at de som er dårligst til å lese *burde* lese et godt språk, og at det derfor er viktig å sikre kvaliteten i TV oversettelsene. Et annet demografisk hovedtrekk er at menn ser mer på TV enn kvinner. Dette gjelder for alle aldersgrupper, unge som gamle. Kvinner er på sin side generelt flinkere til å lese, og bruker mer tid på å lese, enn menn. Spørsmålet her er om vi ser trekk som underbygger eller forsterker allerede eksisterende mønstre. En annen tendens en kan se for TV-forbruket er at gutter og menn i større grad ser sport på TV enn det jenter og kvinner gjør; og sport er som kjent ikke teksten. Kvinner derimot ser mer på tekstete TV-serier enn menn. Kanskje kan vi se tegn til at seermønstre støtter opp om allerede eksisterende tendenser i forhold til kjønn og leseferdigheter? Om dette er det imidlertid vanskelig å si noe sikkert. Hvorvidt TV bidrar til å skape forskjeller, forsterke slike eller gjøre allerede eksisterende forskjeller mindre, kan vi ikke si noe om ut fra materialet og metodene i denne undersøkelsen.

Diagram 3

Prosentandel fjernsynsseere per dag, etter aldersgrupper i 2002

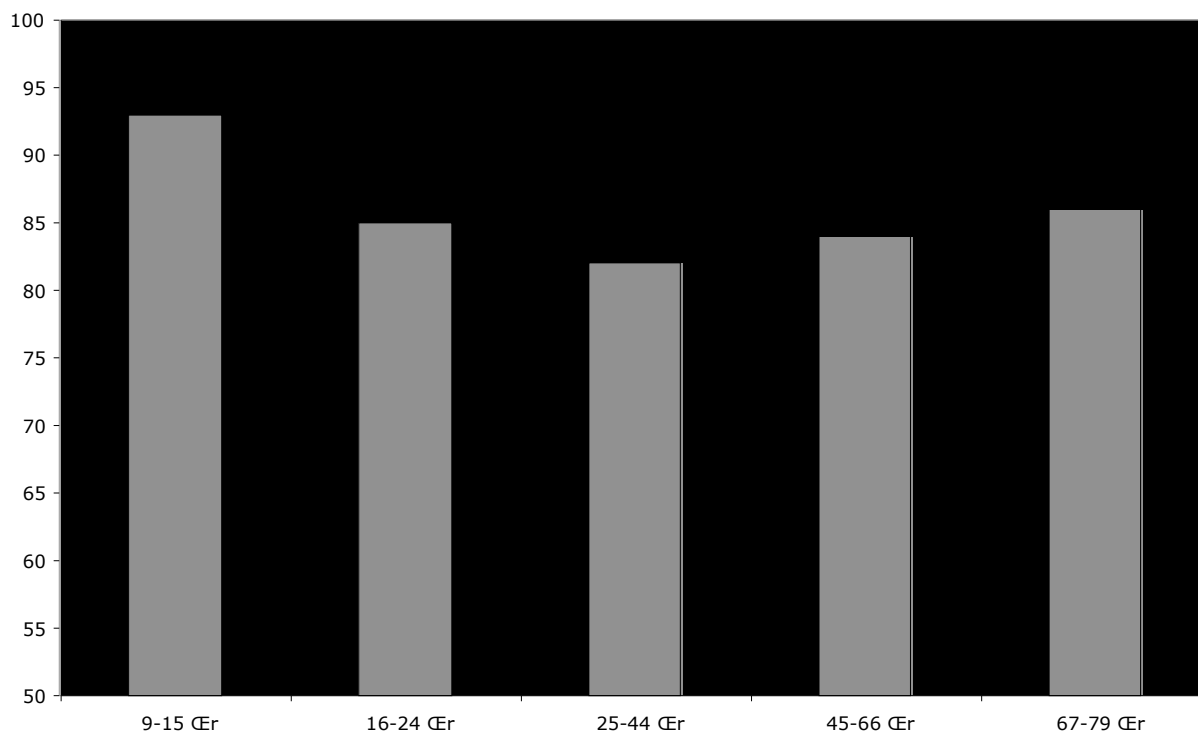

Diagram 3 viser at det er de yngste og eldste som ser mest på TV. TV-tittingen er nokså jevnt fordelt mellom ulike aldersgrupper i befolkningen, men det er altså barn/unge og eldre som ser mest TV. Når det gjelder TV-forbruket til barn og unge synes vi det er rimelig å anta at TV-tekstingen spiller en viktig rolle for denne aldersgruppen både når det kommer til å lære å lese og skrive og til å få kunnskaper om fremmedspråk. Spredte iakttagelser av barn og unge i forskningslitteraturen synes å støtte en slik antakelse, for eksempel formulert slik:

"Jeg spurte op til mødet 75 elever i første klasse, hvorfor de ville lære at læse.

De 72 svarede, at de gerne ville kunne læse underteksterne."

(Jens Raahauge, formann for Dansklærerforeningen. Sitat fra FBO's bransjemøte, nov. 2000)

For å lese TV-teksting må man ha noen grunnleggende ferdigheter i å lese. Som nevnt står de to linjene på skjermen i om lag 6 sekunder. Dette krever et visst tempo av leseren som man ikke kan forvente av de yngste barna. Lesetempo er ikke det en oftest måler ved lesetester av barn. Lesetestene måler heller det man kaller leseforståelse. Leseforståelse og lesetempo vil korrelere, hvor mye man forstår vil henge sammen med hvor raskt man klarer å lese. Men nøyaktig hvor raskt et barn leser er vanskelig å si. I praksis er det rimelig

å anta at de litt eldre barna fra ni år og oppover klarer å følge med på oversettelser. Barneprogrammer for de yngre barna ´dubbes´ for at barna kan følge med på handlingen, nettopp fordi de færreste under eller i tidlig skolealder kan lese.

Diagram 4

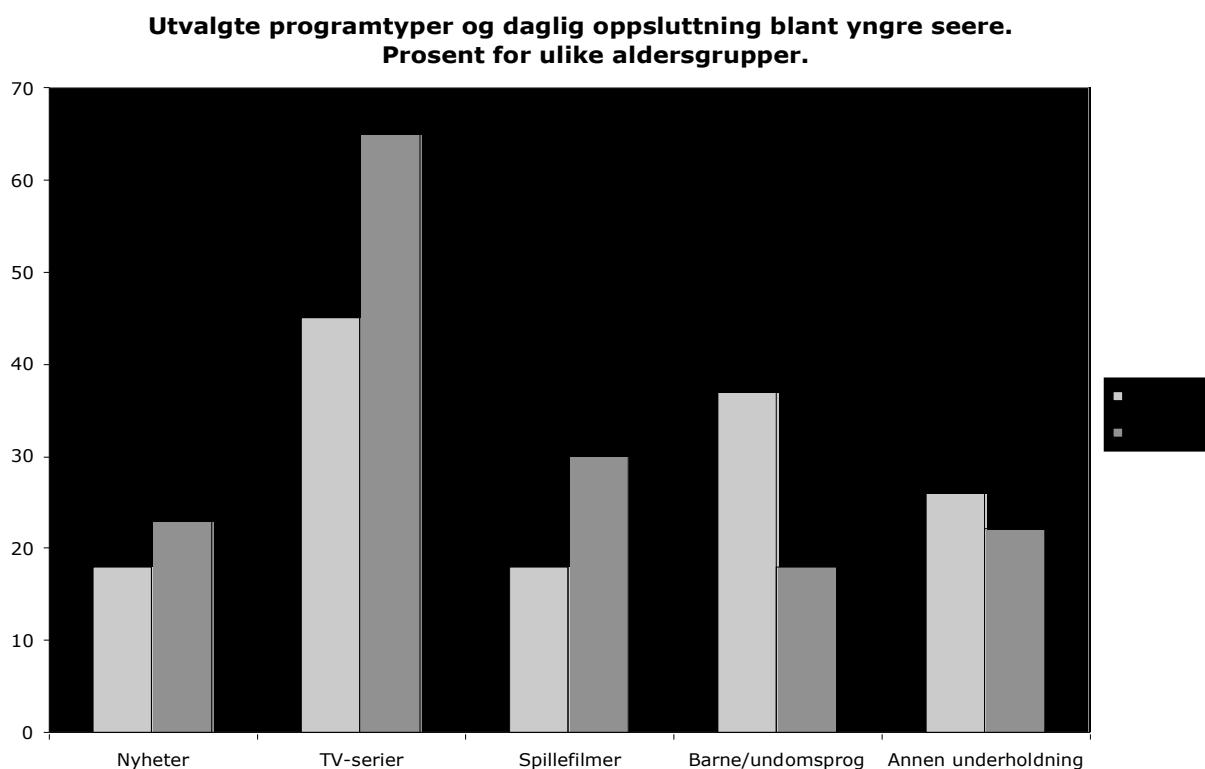

Diagram 4 gir et innblikk i noen programkategorier og deres oppslutning blant de yngste seerne.¹⁹ Dette må samtidig vurderes i forhold til hvordan de ulike kanalene tekster programmer. Som vi var inne på tidligere vil måten de ulike kanalene tekster sine programmer være viktig for kvaliteten på oversettelsene. Vi har også antatt at det som særlig kan forringe kvaliteten i oversettelsene er ”kloninger” av tekstingen (andrespråkoversettelser) og maskinoversettelser. En kan si at de sjangerene som barn og unge ser mest på også er de med størst oppslutning på TV3 og TVNorge. Serier på disse kanalene er populære blant barn og unge.²⁰ Disse kanalene - særlig TV3 - er de som i størst grad benytter de kvalitativt dårlige måtene å oversette på, og de programtypene disse

¹⁹ Kilde: SSB, Vaage 2003.

²⁰ Ifølge tall fra TNS-Gallup.

kanalene formidler mye av er populære blant barn og unge. Det er dermed rimelig å si at det er barn og unge som ser mest programmer med kvalitativt dårlige oversettelser.

Om en tar utgangspunkt i beregningen over eksponering for interlingval oversetting, vil tallene for barn og unge sannsynligvis være over gjennomsnittet på 33 minutter. Denne antakelsen stammer fra tre forhold: For det første ser de yngre mer fjernsyn enn gjennomsnittet. For det andre vil "tyngden" for oppslutning om tekstete programmer være større for denne aldersgruppen. Dette skyldes at de yngre ser lite på nyheter og debattprogrammer og desto mer på serier og lignende programmer. Den tredje grunnen til at de sannsynligvis vil ha en høyere eksponering for tekst på skjermen er at tekstingsgraden er høy for de programmene som er mest populære blant barn og unge. For eksempel viser diagram 4 at barn og unge ser mye TV-serier, som er en sjanger med høy tekstingsgrad, mens de ser lite nyheter med liten tekstingsgrad. En beregning av de yngre aldersgruppens eksponering for TV-teksting har vært for ressurskrevende å foreta i denne undersøkelsen, men vil forhåpentligvis kunne gjøres i fremtidige studier.

Oppsummering

Denne undersøkelsen viser at forbruket av skriftlig tekst gjennom TV er svært høyt i Norge. Samtidig har vi vist at det er vanskelig å anslå forbruket av oversetting på TV nøyaktig, og at det hefter flere metodiske problemer ved denne type undersøkelser. Et sentralt - og ubesvart - spørsmål her er om vi leser tekstingen mer eller mindre automatisk, eller om dette varierer med språkkunnskapene og andre forhold som alder, kjønn, leseferdigheter o.l.

I vår undersøkelse er *eksponeringen* for interlingval oversettelse beregnet til 33 minutter per dag for en gjennomsnitts TV-seer. Denne beregningen må modereres om en ønsker å si noen om hvor mye en *faktisk leser*. Om en antar at vi kun leser halvparten av den tekstmasse vi eksponeres for på TV, utgjør dette likevel mer enn omfaget av boklesing. Det synes uansett rimelig å anta at TV-seing er blant de viktigste kildene til skreven tekst, og at den demografisk sett når ut til bredere lag av befolkningen enn f.eks. bøker og internett.

Slik sett kan en hevde at TV-teksting en mer demokratisk kilde til skriftlesing enn de fleste andre skriftmedier.

Sett i forhold til barn og unge er det gjort lite forskning på TV-tekstingens rolle for leseferdigheter og fremmedspråkferdigheter. Her kommer det frem at barn og unge ser mye på TV-serier, gjerne på kanaler som tar i bruk maskinoversettelser eller andrespråkoversettelser. Disse måtene å oversette på gir sannsynligvis ikke de beste resultatene språklig sett. Barn og unge utsettes dermed antakelig for mye dårlig språk gjennom fjernsyn.

Konklusjon og oppsummering

Seeren som leser

Denne undersøkelsen har sett på mediebruken i Norge og TV-tekstingens rolle. En beregning over hvor stor tekstmasse en gjennomsnittlig TV-seer får med seg gjennom TV-tekstingen er ikke tidligere foretatt i Norge. Rapporten viser at vi har et høyt forbruk av tekstmasse gjennom TV-seing. Beregningene må imidlertid modereres fordi det er vanskelig å si om vi faktisk leser teksten som vi eksponeres for på skjermen. Anslaget i denne undersøkelsen viser at vi eksponeres for 33 minutter interlingval oversettelse daglig. Dette betyr imidlertid ikke at vi faktisk leser all tekstingen. Om vi faktisk leser all teksten på skjermen ville dette tilsvart 17-18 romaner i tekst i året.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at vi i snitt bruker 146 minutter foran TV-en hver dag. Slik sett er det åpenbart at vi leser mye via fjernsynet. Ifølge SSB leser vi gjennomsnittlig i aviser 31 minutter og bruker 14 minutter på å lese bøker per dag. Her mener vi at det er rimelig å anta at vi leser mer TV-tekster enn hva vi leser i bøker. Denne antakelsen har som premisse at vi får med oss om lag halvparten av tekstingen som dukker opp på skjermen.

Kvantitativt står altså TV-tekstingen for et vesentlig innslag av gjennomsnittsnormannens konsum av skriftlig tekst. Lesing av skrevet tekst på fjernsyn er også mer jevnt fordelt i befolkningen enn for eksempel lesing i bøker og på internett med henhold til alder og kjønn.

Kvantitet og kvalitet

Den begrensede reguleringen som finnes for teksting av TV-programmer idag fokuserer primært på å inkludere den store gruppen hørselshemmede i landet. Fortsatt kan tilbudet til hørselshemmede bli bedre både i prosentandel som tekstes og med flere tiltak som fremmer en direkteoversetting av programmer.

Det er to viktige elementer som skal til for å sikre en kvalitativt god oversetting. De som oversetter må være gode i norsk, og de må ha tid nok til å gjøre en god jobb. Det er ingen sikring av kvaliteten på oversettere for TV, og ingen sertifisering eller godkjenning som skal til for å bli oversetter. Det finnes oversetterstudier, men disse studiene er ikke en nødvendig forutsetning for å arbeide som oversetter. At oversetterne får nok tid til å gjøre en god jobb trues av kravene til effektivitet i bransjen. Konkurransen blant tekstebyråene gir kanskje en billigere pris TV-kanalene må betale for for teksteoppdrag, men konkurransen er ikke egnet til å ta vare på kvaliteten i språket på skjermen. Oversetterne må arbeide hurtig for at jobben skal gi god inntjening. Kravet til effektivitet har også gitt utslag i mer omfattende bruk av andrespråkoversettelser ("kloninger" av språket) og maskinoversettelser. Disse måtene å oversette på er neppe de beste for å sikre et godt norsk språk.

Målet for denne undersøkelsen har vært å kartlegge TV-tekstingens rolle deskriptivt, ved å se på kvantiteten av teksting på norske TV-skjermer. Omfanget av teksting på norske skjermer tydeliggjør imidlertid også behovet for å sikre god *kvalitet* på oversettelsene og den norske språkbruken. Dette er ikke minst viktig med tanke på barn og unge i en tid da boklesing er på vei tilbake, særlig blant unge gutter. Analysen av de yngstes TV-preferanser viser at det er disse som konsumerer mest av den typen teksting en kan anta har den laveste kvaliteten. Dette gjelder spesielt teksting av utenlandske TV-serier, som er populære blant barn og unge. Slike serier finner vi på de fleste kanalene, men i særlig grad på TV3 og TVNorge. De sistnevnte bruker i større grad enn de andre kanalene andrespråkoversettelser og maskinoversettelser. Språket slike oversettelser byr på gir dermed ikke det beste grunnlag for de yngste seerne.

Denne rapporten tydeliggjør at det kreves videre studier av TV-teksting. Der denne undersøkelsen beveger seg på overflaten og risser opp trekk ved mediebruk og TV-tekstingens rolle, vil det for videre studier være mulig å gå mer i dybden med kvantitative og kvalitative innholdsanalyser. Studier av måten seere leser TV-teksting vil også være til stor nytte. Denne rapporten stiller spørsmål ved om man faktisk leser all oversettingen på

skjermen. Andre fremgangsmåter vil kunne gi bedre svar på dette, og dessuten kunne belyse hvordan dette henger sammen med fremmedspråkkunnskaper.

Folk flest tenker ikke mye på tekstingen før det er noe galt i oversettelsen, på den måten kan man si at tekstingen ofte er "usynlig" for TV-seeren. På bakgrunn av den omfattende mengden TV-teksting som vi i gjennomsnitt daglig eksponeres for, er det grunn til å spørre om ikke tekstingen bør bli mer synlig i den offentlige debatten og som forskningsfelt. Som kulturpolitisk tema er det kanskje spesielt viktig å sette fokus på tekstingens rolle for den store gruppen hørselshemmede seere, og seere som er i ferd med å lære skriftlig norsk. Et sterkere fokus på tekstingens rolle vil i beste fall også kunne bidra til bedre kvalitet på tekstingen, noe alle seere vil nyte godt av.

Litteratur og referanser

Billedmedieoversættere, Forum for <www.fbo-dj.dk/>, sist besøkt: 160204.

Dollerup, Cay og Gottlieb, Henrik (2000) *An indtroduction to translation studies 2000*.
Copenhagen: University of Copenhagen Centre for Translation Studies.

Drotner, Kirsten (1995) *Mediedannelse: bro eller barriere? : om børns og unges mediebrug : rapport udarbejdet for Statsministeriets Medieudvalg*. København: Medieudvalget.

Drotner, Kirsten (1999) *Unge, medier og modernitet : pejlinger i et foranderligt landskab*. København: Borgen.

Drotner, Kirsten (2001) *Medier for fremtiden : børn, unge og det nye medielandskab*. København, Høst & Søn.

Feilitzen, Cecilia von (1989) *Barn och unga i medieåldern : fakta i ord och siffror*. [Stockholm]: Rabén & Sjögren.

Gabrielsen, Egil (2003) *Lese- og skriveutvikling : fokus på grunnleggende ferdigheter*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Gabrielsen, Egil og Senter for leseforskning (2000) *Slik Leser voksne i Norge : en kartlegging av leseferdigheten i aldersgruppen 16-65 år*. Stavanger: Høgskolen i Stavanger Senter for leseforskning.

Gallup, TSN Norsk TV-meterpanel, *Overnight og barnetabeller* <www.tsn-gallup.no>, sist besøkt: 160204.

Gambier, Yves og Gottlieb, Henrik (2001) *(Multi) media translation : concepts, practices, and research*. Amsterdam: J. Benjamins.

Gottlieb, Henrik (1994) *Tekstning synkron billedmedieoversættelse*. København: Center for Oversættelse København Universitet.

Gottlieb, Henrik (1996) "Tekstning, et polysemiotisk puslespil", s. i Frandsen, Finn (red.) *Medierne og sproget*. Ålborg: Åborg Universitetsforlag.

Gottlieb, Henrik (1997) *Tekstningslitteraturen gennem 65 år : international bibliografi: TV-, biograf- og videotekstning : bibliographical volume*.

Informasjonsavdeling, NRK *NRK i 2002*

<<http://www.nrk.no/informasjon/fakta/3212131.html>>, sist besøkt: 160204.

Larsen, Steen (1986) *Barnens nya värld*. Stockholm: Liber.

Lomheim, Sylfest (2000) *Skrifta på skjermen : korleis skjer teksting av fjernsynsfilm?*

Kristiansand: Høyskoleforl.

Luyken, Georg-Michael s. i vol. nr.

Luyken, Georg-Michael (1991) *Overcoming language barriers in television : dubbing and subtitling for the European audience*. Manchester: European Institute for the Media.

Maasø, Arnt (2000) “Synchronisieren ist unnorwegisch’: (Un)synchrone Lippen vor dem Horizont der norwegischen Sprachbearbeitungspraxis”, s. 147-172 i *Montage/AV*.

Zeitschrift für Theorie und Geschichte audiovisueller Kommunikation vol. 9 nr.1.

Maasø, Arnt (2002) “Se-hva-som-skjer!” : *En studie av lyd som kommunikativt virkemiddel i TV*. [Oslo]: Det historisk-filosofiske fakultetet Universitetet i Oslo: Unipub.

TV2 *Konsesjonsvilkår*

<http://216.239.59.104/search?q=cache:RT9nloBF0vYJ:pub.tv2.no/multimedia/TV2/archive/00038/TV2_konsesjon_2003-2_38533a.pdf+konsesjonsvilk%C3%A5r+for+TV2+2003&hl=en&start=2&ie=UTF-8>, sist besøkt: 160204.

Vaage, Odd Frank (2003a) *Norsk mediebarometer 2002*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2003b) *Små sosiale skiller i barn og unges mediebruk*.

Van de Poel, Marijke og d'Ydewalle, Géry (2001) “Incidental Foreign-Language Acquisition”, s. i Gambier, Yves og Gottlieb, Henrik (red.) *(Multi) Media Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.